

Bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacijos tyrimo metodologija ir jos taikymas Panevėžio suaugusiųjų mokymo centro atveju

Daiva Lepaitė

Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 73, LT-3000 Kaunas

Ričardas Kliminskas

Panevėžio apskrities viršininko administracijos Švietimo skyrius
Respublikos g. 38, LT - 5300 Panevėžys

Anotacija

Straipsnyje analizuojama problema, kokia bendrųjų kompetencijų plėtojimo (toliau - BKP) situacijos tyrimo metodologija padėtų įvertinti, ar ugdymo institucijos, realizuodamos įvairias programas, užtikrina bendrųjų kompetencijų plėtojimo edukacines galimybes. Sprendžiant šią problemą pagrindžiama bendrųjų kompetencijų, aktualių pereinant į informacinę, žinių, besimokančią visuomenę, plėtojimo situacijos tyrimo metodologija europinių švietimo dimensijų kontekste. BKP situacijos tyrimo metodologija taikoma Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre, nagrinėjant ugdymo turinio, mokymosi aplinkos, taikomų aktyvaus mokymo metodų, ugdymo sąlygų aspektais. Išryškinamos bendrųjų kompetencijų plėtojimo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose, brandos egzaminų programose. Analizuojami BKP situacijos tyrimo, atlikto taikant sutelktų grupių ir anketinės apklausos metodus rezultatai.

Įvadas

Perėjimas į žinių amžių, kuriame mokymasis visą gyvenimą tampa būtinybe, vadovavimasis nauja mokymosi paradigma ir europinių dimensijų taikymas švietime, sąlygoja bendrųjų kompetencijų plėtojimo aktualumą. Kodėl mokymosi per visą gyvenimą kontekste bendrųjų kompetencijų plėtojimas tampa toks aktualus? Tiriant daugelį profesinės veiklos elementų išryškėjo, kad kai kurie gebėjimai bendri daugumai profesijų. Taip pat pagrįsta, kad tokie gebėjimai gali būti transformuojami iš vienos profesinės veiklos į kitą. Toks gebėjimų transformavimas į skirtingas profesines sritis ir veiklas sietinas su bendrųjų kompetencijų koncepcija.

Bendrųjų kompetencijų ir kompetencijos sampratos bei jų plėtros tyrimai daugiausia buvo atliekami Jungtinėje Karalystėje, JAV, Vokietijoje, kuriose labiau paplitę bendrųjų gebėjimų, bendrųjų kvalifikacijų terminai (Barnett, 1993; Reetz, 1991; Eraut, 1990; Laur – Ernst, 1990).

Lietuvoje bendrųjų kompetencijų sampratą bei ugdymą daugiausiai profesinio rengimo ir aukštojo mokslo sistemose nagrinėjo Lepaitė (2002), Jucevičienė, Lepaitė (2000), Žydžiūnaitė (2000), Laužackas (1999), Kirby, Žydžiūnaitė ir kt. (1999), Jovaiša, Show (1998). Publikuojamuose tyrimuose Lietuvoje bendrosios kompetencijos interpretuojamos įvairiai, pvz.: “bendriniai gebėjimai”, “bendrieji gebėjimai”, “bendrosios kompetencijos”, “bendrosios kvalifikacijos”, “pamatiniai gebėjimai”, “esminiai gebėjimai” ir pan.

Padidėjusi konkurencija pasaulinėje rinkoje, besikeičiančios technologijos, nauji gamybos procesai ir darbo metodų keitimas reikalauja, kad žmonės sugebėtų dirbti lanksčiai ir savarankiškai įvairiose profesinėse srityse. JAV, Australijoje, Jungtinėje Karalystėje ir kitose šalyse atlikti tyrimai atskleidė, kad bendrosios kompetencijos – tai esminiai dalykai, kuriuos turi įgyti žmonės, rengdamiesi dirbti. Be to, konkrečios šalies švietimo sistema gali skirtingai realizuoti bendrųjų kompetencijų plėtojimą ugdymo procese, nes skiriasi profesinės veiklos sąlygos. Tačiau Europos šalims vienijantis ir didėjant žmonių mobilumui, plečiantis informacinių komunikacinių technologijų taikymui visose veiklos srityse, *didėja poreikis plėtoti tokias pačias bendrąsias kompetencijas*: informacinį raštingumą, užsienio kalbų mokėjimą, komunikabilumą, asmeninius gebėjimus ir kt. bei mokytis per visą gyvenimą. Todėl bendrųjų kompetencijų plėtojimo sąlygos gali būti nusakomos Kirby, Žydžiūnaitės ir kt. (1999), Reetz (1991), Eraut (1990), Laur – Ernst (1990) išryškintomis savybėmis:

- **pritaikomumas** (dirbant įvairaus pobūdžio organizacijose);
- **tęstinumas** (jas galima plėtoti visą gyvenimą);
- **lankstumas** (reikalingų kompetencijų plėtojimas);
- **prieinamumas** (sąlygų jas įgyti visiems sudarymas);
- **perkeliamumas** (pritaikymas naujoms veiklos sąlygoms).

Įvairiose šalyse suaugusiųjų ugdymas ir bendrųjų kompetencijų plėtojimas, padedantis prisitaikyti prie naujų veikos sąlygų ir išlikti darbo rinkoje, realizuojamas įvairaus lygio, formalaus ir neformalaus tipo ugdymo institucijose bei konkrečioje darbo aplinkoje, mokantis iš veiklos patirties.

Nors minėti autoriai tyrimus atliko atskleisdami kompetencijos fenomeno esmę, jos plėtojimą ir transformacijos galimybes profesinėje veikloje, tačiau iškyla poreikis kompleksiskai įvertinti bendrųjų kompetencijų plėtojimo (BKP) situaciją įtraukiant ir mokymosi aplinkos įvertinimą. Tai apibrėžia šiame straipsnyje sprendžiamą **mokslinę problemą** – *kokia bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacijos tyrimo metodologija padėtų įvertinti, ar ugdymo institucijos, realizuodamas įvairias programas, užtikrina bendrųjų kompetencijų plėtojimo edukacines galimybes?*

Lietuvoje sukurta suaugusiųjų mokymo centrų ir mokyklų sistema, teikianti vidurinį išsilavinimą. Tačiau bendrųjų kompetencijų plėtojimą bei tam tikslui sukurtą mokymosi aplinką įvertinantys tyrimai suaugusiųjų mokymo centruose nebuvo plačiai atlikti.

Atliekant tokius tyrimus taip pat reikia įvertinti įvairias prielaidas, sukurtas BKP. Lietuvos suaugusiųjų mokymo centrai vadovaujasi bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais, brandos egzaminų programomis, skirtomis visoms vidurinėms mokykloms, gimnazijoms, profesinėms mokykloms. *Ar šiuose išsilavinimo siekima apibrėžiančiuose dokumentuose sukurtas BKP prielaidos? Šį klausimą lydi antras tiriamasis klausimas: ar palanki bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacija ugdymo programų, mokymosi sąlygų, aplinkos, ugdymo metodų požiūriu suaugusiųjų mokymo centruose?* Taigi šio straipsnio **objektas** yra bendrosios kompetencijos, straipsnio **tikslas** – pagrįsti BKP situacijos tyrimo metodologiją ir pritaikyti ją Panevėžio suaugusiųjų mokymo centro atveju.

Atliekant tyrimą, vadovautasi šiomis metodologinėmis nuostatomis:

- **Bendrųjų kompetencijų koncepcija**, kai bendrosios kompetencijos ir kompetencija traktuojamos ne kaip kvalifikacijos fenomeno sudėtinė dalis, bet kaip holistinė asmens galimybių raiška, akcentuojant individo asmenines savybes, vertybines nuostatas bei gebėjimą realizuoti sukaupą potencialą ir patirtį veikloje (Lepaitė, 2002; Jucevičienė, Lepaitė, 2000; Barnett, 1993).

- **Mokymosi visą gyvenimą koncepcija**, kai bendrųjų kompetencijų plėtojimas traktuojamas kaip žmogaus sėkmingos karjeros, perspektyvos įgyvendinimo kelias (Longworth, 2000; Arends, 1998; Jucevičienė, 1997; Taruškienė, 1997; Drucker, 1993). Remiantis nauja mokymosi paradigma (Bowden, Marton, 1988) ir mokymosi per visą gyvenimą koncepcija (Longworth, 2000), mokykla turi sukurti lanksčią mokymosi aplinką, palankią ugdyti bendrąsias kompetencijas.

Straipsnį sudaro trys dalys. *Pirmojoje dalyje* pagrindžiama tyrimo metodologija, kurios pagrindą sudaro modifikuotas Kirby ir kt. (1999) triadinės bendrųjų kompetencijų koncepcijos šešių bendrųjų kompetencijų

(gebėjimų) modelis. *Antrojoje dalyje* pristatomas tyrimo organizavimas ir pagrindžiami tyrimo metodai:

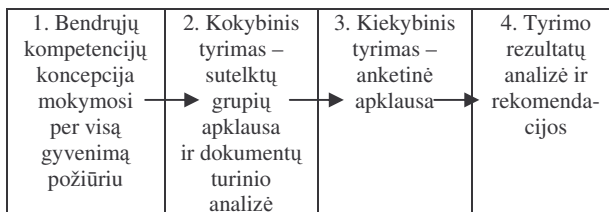
- *Mokslinės literatūros, dokumentų analizės metodas* naudotas analizuojant bendrųjų kompetencijų plėtojimo (BKP) prielaidas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose bei brandos egzaminų programose.

- *Sutelktų grupių apklausos metodas* taikytas tiriant ugdytinus bendrųjų kompetencijų elementus.

- *Anketinės apklausos metodu* apklausti mokiniai ir mokytojai, siekiant nustatyti bendrųjų kompetencijų plėtojimo situaciją dalykų turinio, aktyvaus mokymo metodo taikymo, ugdymo sąlygų, mokymosi aplinkos aspektais.

Trečiojoje dalyje apibendrinami tyrimo rezultatai BKP prielaidų Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose bei brandos egzaminų programose požiūriu bei išryškintos BKP tendencijos Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre.

Tyrimo loginį pagrindą (žr. 1 pav.) sudaro 4 struktūriniai elementai.

1 pav. Tyrimo logika

1. Bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacijos tyrimo metodologija

Atlikus mokslinės literatūros analizę, išryškėjo, kad triadinis bendrųjų kompetencijų modelis (Kirby ir kt., 1999), lyginant su Reetz (1991) ir Laur – Ernst (1990) koncepcijomis yra pakankamai universalus bei taikytinas ne tik programoms, įgyvendinamoms profesinio rengimo įstaigose, bet ir gali būti adaptuotas, siekiant įvertinti BKP situaciją suaugusiųjų mokymo centruose. Reetz (1991) raktinių kvalifikacijų koncepcijoje remiamasi asmenybės teorijomis ir žmogaus veiklos gebėjimais, dalomais į dalykinę ir intelektinę, (problemų sprendimas), socialinę (gebėjimas bendrauti, spręsti konfliktus) ir asmeninę (žmogaus nuostatos, charakterio savybės, orientacijos) kompetencijas. Laur – Ernst (1990) raktinių kvalifikacijų koncepcijoje išskiriamos trys kategorijos: asmenybiniai gebėjimai (kūrybiškumas), tarpprofesinės žinios (ekonomikos pagrindai), metodinės žinios (IKT valdymo pagrindai). Detalesnis už Kirby ir kt. (1999) yra Jovaišos, Show (1998) bendrųjų kompetencijų skirstymas į aštuonias bendrųjų gebėjimų kategorijas: baziniai, gyvenimiškieji, įsidarbinimo, socialiniai ir pilietiniai, verslo organizavimo, vadovavimo/vadybiniai ir plačios paskirties gebėjimai. Tačiau Kirby ir kt. (1999) triadinis bendrųjų kompetencijų modelis išsiskiria laipsniškumu bei struktūra, kuri leidžia BKP situaciją įvertinti atskiromis grupėmis:

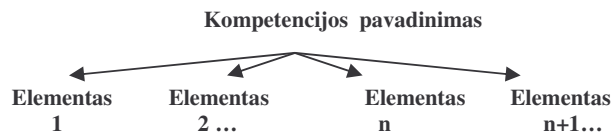
1. Pagrindiniai gebėjimai – pagrindinėje mokykloje įgyti skaitymo, rašymo, klausymo, kalbėjimo bei matematikos gebėjimai;

2. Bendrieji gebėjimai – “aukštesnio rango gebėjimai”, priskiriami “gebėjimų šešetukui”: komunikavimas, matematinis raštingumas, informacinės technologijos, asmeniniai gebėjimai, problemų sprendimas, užsienio kalba. Tai kompetencijų kompleksas, sudarantis bet kokios srities efektyvios veiklos pagrindą. Šios bendrosios kompetencijos toliau plėtojamos vidurinėse, profesinėse mokyklose.

3. Profesiniai gebėjimai (vadinami bendraisiais profesiniais gebėjimais) – tai bendrųjų gebėjimų ir konkrečiai profesijai reikalingų kitų, t.y. profesinių (specialiųjų), gebėjimų visuma.

Šios grupės aktualios tuo, kad jose BKP realizuojamas per visą švietimo sistemą. Mokydamiesi pagrindinėje mokykloje, moksleiviai turi įgyti būtinus pagrindinius gebėjimus, be kurių sunku plėtoti “aukštesnius” bendruosius gebėjimus (kompetencijas) vidurinėje, profesinėje ir aukštojoje mokykloje.

Šioje koncepcijoje išskirtos šešios bendrųjų kompetencijų kategorijos (t.y. antroji grupė – bendrieji gebėjimai), suskirstomos į elementus pagal pateiktą schemą:

Bendrųjų kompetencijų kategorijų suskirstymas į elementus - operacionalizacija - pateikiama žemiau:

Komunikavimas:

- dalyvavimas diskusijoje;
- rašytinės medžiagos parengimas;
- vaizdinių priemonių naudojimas;
- rašytinės medžiagos analizė ir apibendrinimas.

Matematinis raštingumas:

- duomenų rinkimas ir užrašymas;
- duomenų apdorojimas ;
- duomenų pateikimas.

Informacinės technologijos:

- informacijos parengimas;
- informacijos apdorojimas
- informacijos pristatymas;
- informacinių technologijų panaudojimo įvertinimas.

Asmeniniai gebėjimai:

- a) individualus mokymasis ir profesinis tobulėjimas:
 - tikslų numatymas;
 - tikslų įgyvendinimas;
- b) darbas grupėje:
 - grupės tikslų ir įsipareigojimų numatymas;
 - grupės tikslų įgyvendinimas.

Problemų sprendimas:

- problemų įvardinimas,
- sprendimų priėmimas;
- sprendimų vykdymas;
- sprendimų tinkamumo įvertinimas.

Užsienio kalba:

- klausymas;
- kalbėjimas;
- skaitymas;
- rašymas.

BKP situacijos tyrimo metodologiją sudaro 6 bendrųjų kompetencijų kategorijos ir 23 bendrųjų kompetencijų elementai. Tačiau bendrųjų kompetencijų kategorija “asmeniniai gebėjimai” papildomai suskirstyta į dvi dalis: “individualus mokymasis ir profesinis tobulėjimas” ir “darbas grupėje”, siekiant atskirai įvertinti asmeninius darbo grupėje gebėjimus.

2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Taikant pagrįstą BKP situacijos tyrimo metodologiją, buvo parengtas tyrimo instrumentarijus, kuris taikytas atliekant sutelktų grupių ir anketinę apklausas.

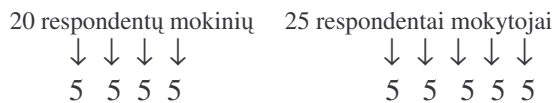
Kokybiniais duomenimis apie bendrųjų kompetencijų plėtojimo prielaidas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose bei brandos egzaminų programose rinkti naudotas dokumentų turinio loginės analizės metodus. Bendrųjų programų turinio medžiaga suskaidoma į sudėtinės dalis, siekiant išsiaiškinti tų dalių pobūdį atskirų mokomųjų dalykų požiūriu. Duomenys renkami tokia tvarka:

- išskiriamos atskiros mokomųjų dalykų grupės (dalykai);
- išskiriamos ugdytinės bendrosios kompetencijos;
- išskiriamos taikytinos didaktinės nuostatos, metodai.

Išskirti duomenys pateikiami lentelėje ir analizuojami loginiu – indukcinio būdu, tai yra pasitelkus mąstymo procesą, kai duomenys interpretuojami remiantis logika (Charles, 1999). Atskirų mokomųjų dalykų išsilavinimo standartuose bei egzaminų programose numatyti bendrųjų kompetencijų ugdymo pasiekimų reikalavimai aptarti papildomai.

Sutelktų grupių apklausos metodas. Remiantis Žydžiūnaite (2001), sutelktos grupės darbe svarbu sinergija, kai elementams veikiant vienas kitą, sąveikaujant, jie sustiprina vienas kitą, todėl gautas rezultatas yra daugiau negu dviejų elementų tikroji suma. Sutelktą grupę sudarantys asmenys papildo vienas kito nuomones, skatina pasisakyti. *Sutelktų grupių metodas* naudotas siekiant iširti, kokius bendrųjų kompetencijų elementus respondentų grupės siūlo papildomai įrašyti parengtame tyrimo instrumente ir kiekybiškai įvertinti visus (pateiktus tyrimo instrumente ir respondentų papildomai įrašytus) bendrųjų kompetencijų elementus.

Renkantis sutelktas grupes, remiamasi prielaida, kad supažindinti su bendrosiomis kompetencijomis 11-12 klasių suaugusieji mokiniai ir mokytojai gali atrinkti ugdytinus bendrųjų kompetencijų elementus, naudodami įgytas žinias ir savo gyvenimo praktiką. Tyrime dalyvavo dvi respondentų grupės: 11-12 klasių mokiniai (n=100) ir mokytojai (n=25). Iš viso 125 tiriamieji. Sutelktų grupių apklausos metodas taikytas šešias dienas, kiekvieną dieną dirbant su visa 20 (25) žmonių grupe ir sutelktose grupelėse po 4-5 respondentus.

Sutelktų grupių apklausos metodo taikymo etapai:

1. Bendrose klasių grupėse mokiniams ir mokytojams *vestas seminaras "Bendrosios kompetencijos ir jų vaidmuo šiuolaikiniame veiklos pasaulyje"*. Respondentai supažindinti su Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Jungtinėje Karalystėje atrinktomis svarbiausiomis kompetencijomis ir jų elementais, remiantis Kirby ir kt. (1999).

2. *Taikant "minčių lietaus" metodą*, respondantai įvardijo papildomus bendrųjų kompetencijų elementus, svarbius suaugusiųjų mokymo centro mokiniams, juos užsirašė.

3. Dirbant mažose grupėse (po penkis), taikant grupinių diskusijų metodą, grupės parengė bendrųjų kompetencijų elementų sąrašą.

4. Siekiant didesnio objektyvumo, sutelktos grupės išrangavo visus įrašytus bendrųjų kompetencijų elementus pagal reikalingumą: 3 – labai reikalingas; 2 – reikalingas; 1 – nelabai reikalingas; 0 - nereikalingas. Po savaitės atlikta analizė ir sutelktų grupių prioritetinių bendrųjų kompetencijų elementų išrangavimo rezultatai surašyti į 1 lentelę:

1 lentelė

**Lentelės fragmentas
(Suaugusiems mokiniams reikšmingų bendrųjų kompetencijų elementų išrangavimo rezultatai)**

Kategorija	Elementas	Vertinimas	
		Mokiniai	Mokytojai

Diagnozuojant bendrųjų kompetencijų ugdymo situaciją centre, taikyta anketinė apklausa. Ja siekta išsiaiškinti mokinių ir mokytojų nuomonę apie atskirų mokomųjų dalykų turinio įtaką bendrųjų kompetencijų ugdymui, taikomus aktyvaus mokymo metodus, ugdymo sąlygas, mokymosi aplinką. *Respondantai – 11-12 klasių mokiniai ir mokytojai. Tyrimo intis – 150 mokinių ir 25 mokytojai.*

Parengta anketa, sudaryta iš trijų dalių:

1. Instrukcija.
2. Demografinės žinios apie respondentus.

3. Atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimai sugrupuoti į tris dalis:

I.Mokymo turinys ir bendrųjų kompetencijų elementų plėtojimas.

II.Taikomi aktyvaus mokymo (si) metodai.

III. Mokymo (si) sąlygos, aplinka.

Instrukcija. Joje trumpai apibūdinti tyrimo tikslai, pateikti paaiškinimai, kaip pildyti klausimyną, nurodyta tyrimą atliekanti institucija ir asmuo, pabrėžiamas atliekamos apklausos anonimiškumas.

Demografinės žinios. Renkama informacija apie respondentų lytį ir amžių. *Duomenims apie lytį ir amžių sugrupuoti naudojamos nominalinė ir intervalinė skalės* (Kardelis, 2002; Merkys, 1999).

Klausimai. *Dalis parengtų klausimų mokiniams ir mokytojams skiriasi.* Jų skirtumai aptariami nuosekliai, kaip pateikta anketose:

I. Mokymo turinys ir bendrųjų kompetencijų elementų plėtojimas.

Tai pirmoji klausimyno dalis, skirta ištirti, kurie mokinių sutelktų grupių atrinkti 23 prioritetiniai bendrųjų kompetencijų elementai ugdomi 12 mokomųjų dalykų grupių (dalykų) pamokose (kitose veiklose). Klausimyne vertikaliai surašyti bendrųjų kompetencijų elementai, o horizontaliai - mokomieji dalykai. Mokomųjų dalykų grupės (dalykai) pasirinktos pagal du kriterijus:

- a) mokiniai mokosi šių dalykų Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre;
- b) parengtos šių dalykų bendrosios programos ir *išsilavinimo standartai* (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI – XII klasėms, 2002).

Respondantai turėjo pasirinkti mokomuosius dalykus, kuriuose per pamokas ir kitą organizuotą veiklą ugdomi minėti bendrųjų kompetencijų elementai. Uždari arba fiksuotų alternatyvų klausimai sudaro prielaidas pasirinkti keletą alternatyvų, iš kurių tiriamasis gali pasirinkti vieną, labiausiai susijusią su užduodamo klausimo turiniu. Ši informacija reikalinga kiekybiškai įvertinti šiuos aspektus:

- c) kurie bendrųjų kompetencijų elementai ugdomi dažniausiai (rečiausiai);
- d) kurių mokomųjų dalykų grupių (dalykų) pamokose dažniausiai (rečiausiai) organizuojama veikla, skatinanti bendrųjų kompetencijų plėtojamą centre.

Pirmoji klausimyno dalis vienoda mokiniams ir mokytojams. Tačiau klausimyno apačioje mokytojams pateikiami papildomi pasirenkamieji teiginiai apie naudojamas ugdymo programas: "Naudoju dalyko bendrąją programą", "Naudoju pritaikytą dalyko programą", "Naudoju individualią dalyko programą", "Kita".

Klausimyno pabaigoje respondentams pateiktas atviras klausimas: "Jūsų siūlymai dėl mokymo turinio ir bendrųjų kompetencijų plėtojimo". Kaip teigia Kardelis (2002), atviro tipo klausimų apdorojimas, nors yra sudėtingesnis, tinka tada, kai norima išžvalgyti problemą arba kai toks klausimas pateikiamas pirmą kartą ir nėra

aiškūs galimi jo atsakymo variantai. *Atviro tipo klausimai tikslingi šioje anketoje, nes bendrųjų kompetencijų tyrimai suaugusiųjų mokymo centruose nebuvo atliekami.*

II. Taikomi aktyvaus mokymo(si) metodai.

Antrosios dalies klausimynas parengtas panašiai kaip ir pirmos, tik *vietoje 23 bendrųjų kompetencijų elementų vertikalčiai įrašyti 27 aktyvaus mokymo (si) metodai.* Jie atrinkti iš bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI-XII klasėms, 2002) bei mokytojo knygos (Aktyvaus mokymosi metodai, 1999). Aktyvaus mokymo metodai surašyti nuosekliai, laikantis šešių pažinimo lygmenų (žinios, supratimas, taikymas, analizė, sintezė, įvertinimas) (Aktyvaus mokymosi metodai, 1999). Žemiau pateikiami anketoje naudojami aktyvaus mokymo metodai, sugrupuoti pagal šešis lygmenis:

Žinios: faktų radimas, prisiminimas (apibūdinti, atpažinti, atgaminti, nustatyti, pavadinti, tyrinėti, parodyti).

Supratimas: atpasakoti, interpretuoti, paaiškinti, aprašyti, perfrazuoti.

Taikymas: panaudoti, spręsti, eksperimentuoti, numatyti (panaudojimas kitomis, naujomis sąlygomis).

Analizė: santykių atskleidimas – medžiagos suskaidymas į sudedamąsias dalis, jų sisteminimo būdų nustatymas (rasti ryšį, susieti, atskirti, klasifikuoti, grupuoti, lyginti, sisteminti).

Sintezė: visumos sudarymas iš dalių (konstruoti, kombinuoti, formuluoti, sudėti, kelti hipotezes).

Įvertinimas: sprendimas (įvertinti, nuspręsti, argumentuotai kritikuoti, nustatyti kategoriją).

Klausimyne mokiniams horizontaliai surašyta 12 mokomųjų dalykų grupių (dalykų). Kiekvienas respondentas turi pasirinkti mokomuosius dalykus, kuriuose per pamokas ir kitą organizuotą veiklą, tenka naudoti(is) surašytus metodus.

Informacija reikalinga šiems aspektams kiekybiškai įvertinti:

- kurie aktyvaus mokymo metodai naudojami dažniausiai (rečiausiai);
- kurių dalykų grupių (dalykų) pamokose dažniausiai (rečiausiai) naudojami aktyvaus mokymo metodai.

Klausimyno apačioje - *atvira dalis*, leidžianti atsakyti į duotąjį klausimą plačiau, išsakyti nuomonę, siūlymus: "Jūsų siūlymai dėl aktyvaus mokymo metodų taikymo".

Klausimyne mokytojams horizontaliai surašytos ne mokomųjų dalykų grupės (dalykai), bet *sukonstruota ranginė dalis, kur atsakymai laipsniuojami* (naudojama ranginė skalė). Tai duomenų grupavimo būdas, kur atsakymai eina griežtai mažėjančia tvarka (Kardelis, 2002; Merkys, 1999). Respondentas turi pasirinkti taikomo aktyvaus mokymo metodo įvertinimą: "labai dažnai"; "dažnai"; "retai"; "labai retai"; "netaikoma". Informacija reikalinga kiekybiškai įvertinti kurie aktyvaus mokymo metodai naudojami dažniausiai (rečiausiai)? Klausimyno apačioje – *atviras klausimas* "Kurie taikomi metodai tinkamiausiai plėtoti bendrąsias kompetencijas".

III. Mokymo(si) sąlygos, aplinka.

Klausimyno trečioji dalis *vienoda mokiniams ir mokytojams*. Ji sudaryta iš trijų smulkesnių dalių:

- dalis** parengta vadovaujantis knyga „Mokyklų aprūpinimo standartai“ (2001). Tyrimu siekiama išsiaiškinti atskirų dalykų grupių (dalykų) mokymo materialines sąlygas ir aprūpinimą vadovėliais.
- dalis** parengta vadovaujanti knyga „Mokyklų aprūpinimo standartai“ (2001). Vertikalčiai surašytos patalpos (biblioteka, skaitykla, techninių priemonių kabinetas, valgykla, sporto salė, aikštynas, tualetai, drabužinė, mokytojų kambarys, aktų salė), kurios turėtų būti suaugusiųjų mokymo centre, įgyvendinamame vidurinio mokymo programą. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokių privalomų patalpų trūksta, kokia turimų patalpų būklė: "labai gera", "gera", "patenkinama" ar "nepatenkinama".
- dalis skirta įvertinti kitas mokymosi sąlygas, aplinką ir parengta vadovaujantis įgalinančios mokymo aplinkos charakteristikomis (Jucevičienė, Tautkevičienė, 2002) bei triadine bendrųjų kompetencijų koncepcija (Kirby ir kt., 1999). Apklausos tikslas – surinkti duomenis apie mokymosi aplinkos būklę šiais aspektais:**

- Sudarytų mokymuisi sąlygų požiūriu .
- Mokymo mokytis, konsultavimo, saviraiškos, asmeninių tikslų įgyvendinimo, bendradarbiavimo, pagalbos gavimo – teikimo požiūriu.
- Asmeninės patirties panaudojimo, refleksijos, skatinimo, diskutavimo, analizavimo požiūriu.
- Teigiamų jausmų žadinimo požiūriu.
- Asmeninio tobulėjimo požiūriu.
- Mokymosi aplinkos turtingumo, jaukumo požiūriu.
- Mokymo turinio atitikties mokinių poreikiams, atsižvelgimo į mokinių norus požiūriu.
- Mokymosi sąmoningumo požiūriu .
- Žinių perteikimo ten, kur jos taikomos požiūriu.
- Taikomų metodų atitikimo mokinių poreikius požiūriu.
- Naudojamų informacijos šaltinių įvairovės požiūriu.

Sąlygoms ir mokymosi aplinkai įvertinti, naudojama *ranginė dalis*, kurioje atsakymai laipsniuojami (Kardelis, 2002).

Tyrimo imtis. Visa tyrimo imtis - 300 respondentų: 250 mokinių ir 50 mokytojų iš Panevėžio suaugusiųjų mokymo centro. Tie patys mokytojai dalyvavo ir sutelktų grupių, ir anketinėje apklausoje. Respondentai mokiniai atrinkti atsitiktiniu grupių parinkimo būdu (Kardelis, 2002), (Merkys, 1999). Sudarant sutelktų grupių tyrimo

imtį, nebuvo siekiama patenkinti formalių statistinės atsitiktinės imties reikalavimų. Sutelktų grupių apklausai svarbiausia yra ne kiekybinis, o kokybinis kriterijus, t.y. grupės nario kompetencija pedagoginio reiškinio atžvilgiu. Labiausiai patyrę 11-12 klasių mokiniai. Todėl suaugusiųjų mokymo centro *mokiniai atrinkti patogiaja imtimi* (Charles, 1999). Penkios klasės (grupės) po 20 mokinių (iš viso 100). Atrinkti ir 25 mokytojai, dėstantys 11-12 klasėse įvairius mokomuosius dalykus.

Siekiant, kad anketinės apklausos imtis būtų atsitiktinė, atrinktos dvi dieninės, dvi vakarinės, dvi neakivaizdinės (vienos dienos per savaitę) ir dvi neakivaizdinės (dviejų vakarų per savaitę) klasės (grupės). Buvo išdalyta 150 anketų mokiniams, 25 anketos mokytojams. Kadangi anketas dalino ir apklausą vykdė pats tyrėjas, anketų grįžtamumo kvota yra 100 procentų. Respondentai klausimyną pildė vidutiniškai 20 - 30 minučių.

Mokiniai respondentai pagal lytį pasiskirstę po lygiai. Dauguma iš jų – 52% – yra 21-25 metų amžiaus. Galima teigti, kad respondentai yra jauni, nuo 18 iki 30 metų amžiaus žmonės.

Tarp respondentų mokytojų daugumą - 72% - sudarė moterys. 48% respondentų - nuo 41 iki 50, o 32% - per 50 metų amžiaus. Mokytojai - brandaus amžiaus respondentai.

Duomenų kaupimo forma ir tvarkymas. Struktūrizuoti ir laipsniuoti atsakymai surinkti ir susumuoti suvestinėse lentelėse. Atviri (nestruktūrizuoti) atsakymai surinkti tokie, kokius parašė respondentai (Charles, 1999). Duomenų tvarkymui naudota nominalinė ir ranginė skalės. Gauta kokybinė informacija formalizuojama, kad tiktų kiekybinei analizei. Taip sukaupiamas informacinis kompleksas. Tyrimo duomenims apdoroti naudota Microsoft office 97 programa (MS Word ir MS Excel).

3. Bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacijos tyrimo Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre rezultatai

Atlikus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų analizę, išryškėjo, kad bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo tiksluose ir uždavinuose akcentuojamas tolesnis asmeninių, socialinių, komunikacinių, darbo ir veiklos bendrųjų kompetencijų bei jų elementų, tokių kaip gebėjimas veikti prasmingai ir savarankiškai, pagrindiniai asmens raštingumo gebėjimai, gebėjimas mokytis, komunikaciniai ir informaciniai gebėjimai, kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas kelti prasmingus asmeninio, visuomeninio bei profesinio gyvenimo ir veiklos tikslus ir kt. plėtojimas. Lyginant minėtas ugdytinas bendrąsias kompetencijas ir jų elementus su Kirby ir kt. (1999) triadine koncepcija, jos iš esmės sutampa: “gebėjimas veikti” ir “gebėjimas mokytis” atitinka “asmeninius gebėjimus: individualų mokymąsi ir profesinį tobulėjimą”; “pagrindiniai asmens raštingumo gebėjimai” atitinka “pagrindinius gebėjimus”; “komunikaciniai ir informaciniai gebėjimai” atitinka “komunikavimas” ir “informacinės technologijos” ir t.t. Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų tiksluose ir uždavinuose pateikiamų ugdytinų bendrųjų kompetencijų ir jų elementų sąrašas

išsamus ir atspindi žinių visuomenės poreikius. Tačiau atskirų mokomųjų dalykų programose bendrųjų kompetencijų elementų plėtojimas akcentuojamas netolygiai. Mokytojai, naudodamiesi dėstomo dalyko bendrosiomis programomis, dažniausiai neįvertina bendrųjų kompetencijų plėtojimo svarbos, nes dėl didelės programų apimties neužtenka pamokų jų turinio išdėstyti. O mokiniai dažnai nesiekia įtakoti formalių mokymo programų turinio pritaikymo savo poreikiams, nes pasitiki mokytojais, kurie žino, kokių žinių, gebėjimų, kompetencijų reikia įgyti ruošiantis brandos egzaminui.

Bendrųjų programų didaktinėse nuostose ir metodinėse nuorodose pristatomi įvairiausi aktyvaus mokymo(si) metodai, susiję su konkrečia veikla. Siūloma taikyti interpretacinius, o ne reprodukcinius metodus, skatinamas bendradarbiavimas, ryšys su gyvenimo praktika, mokymasis mokytis, sąmoningumas, įgalinančios mokymosi aplinkos kūrimas. Tačiau daugelio aktyvaus mokymo metodų taikymas reikalauja didesnių laiko sąnaudų, atskirų kabinetų ar laisvų erdvių grupių darbui, kompiuterinių darbo vietų, kurių dažnai nepakanka. Todėl *suaugusiųjų mokymo centruose tikslinga derinti šių metodų taikymą pamokose su savarankišku mokinių darbu namuose, projektų rengimu, apklausų, tyrimų vykdymu, kitų praktinių užduočių atlikimu.*

Išsilavinimo standartuose išskirti esminiai (bendrieji) gebėjimai daugiausia susiję su dėstomo dalyko specifiška. Pvz., etikos išsilavinimo standartuose išskiriamas *analitinis mąstymas, problemų sprendimas*, kalbų mokymo – *komunikacinė kompetencija*, matematikos – *matematinis* komunikavimas, matematinis mąstymas, gamtos mokslų – *problemų sprendimas*, komunikavimas, gamtamokslinis tyrimas, meninio ugdymo – *planavimas*, organizavimas, bendradarbiavimas, įvertinimas. Socialinių mokslų išsilavinimo standartuose išskirti esminiai gebėjimai, tačiau konkrečių įrašų apie juos nedaug. Informacinių technologijų išsilavinimo standartuose išskiriami šie ugdytini gebėjimai: *informacinių technologijų suvokimas, supratimas, planavimas, naudojimas, įvertinimas bei taikymas*. Kaip išsilavinimo standartuose išskirtos ir mokinių įgytos bendrosios kompetencijos ir jų elementai tikrinamos ir vertinamos brandos egzaminų metu?

Kadangi dauguma suaugusiųjų renkasi mokyklinius brandos egzaminus, analizuotos mokyklinių lietuvių, užsienio kalbų, socialinių, gamtos mokslų brandos egzaminų programos bendrųjų kompetencijų plėtojimo požiūriu. Lietuvių kalbos brandos egzaminų programoje (2002) rašoma, kad reikia sudaryti sąlygas moksleiviams pademonstruoti savo žinias, įgūdžius ir gebėjimą suvokti, taikyti, analizuoti, interpretuoti, vertinti įvairaus stiliaus ir turinio tekstus bei įvertinti, ar mokiniai įsisavino patvirtintą ugdymo turinį. Užsienio kalbos brandos egzaminų programoje (2002) atskirai suplanuotas moksleivių bendrųjų gebėjimų plėtojimas, išskiriant komunikacinius bei informacinius, mąstymo (intelektiniai), socialinius bendruosius gebėjimus. Matematikos brandos egzaminų programoje taip pat aktualus uždavinys yra bendrųjų gebėjimų: problemų sprendimo, matematinio mąstymo ir matematinio komunikavimo vertinimas.

Programoje detalai suplanuoti moksleivių bendrųjų matematinių gebėjimų vertinimo kriterijai ir reglamentuojamas bendrusius gebėjimus tikrinančių užduočių kiekis egzamino užduotyje (2003 metų brandos egzamino programa, Matematika, 2002). Biologijos mokyklinio egzamino metu vertinamos trys gebėjimų sritys: žinios ir supratimas, problemų sprendimas, praktiniai darbai, bet praktiškai problemų sprendimas ir praktiniai darbai sujungiami ir vadinami problemų sprendimu. Įvairių dalykų brandos egzaminų matricose skiriama nuo 30% iki 60 % žinių ir supratimo užduočių, nuo 30% iki 50% žinių taikymo, problemų sprendimo, praktinių gebėjimų užduočių. Akivaizdu, kad brandos egzaminų metu vertinamos ne tik dalykinės žinios, supratimas, bet ir problemų sprendimas, žinių taikymas, saviraiška, tik įvairių dalykų egzaminų programose skiriasi šių sudėtinių dalių proporcijos. Tikslinga didinti užduočių, skirtų problemoms spręsti, praktinėms užduotims atlikti, procentą egzaminų programose, įtakojant bendrųjų kompetencijų ugdymo kaitą centruose ir mokyklose.

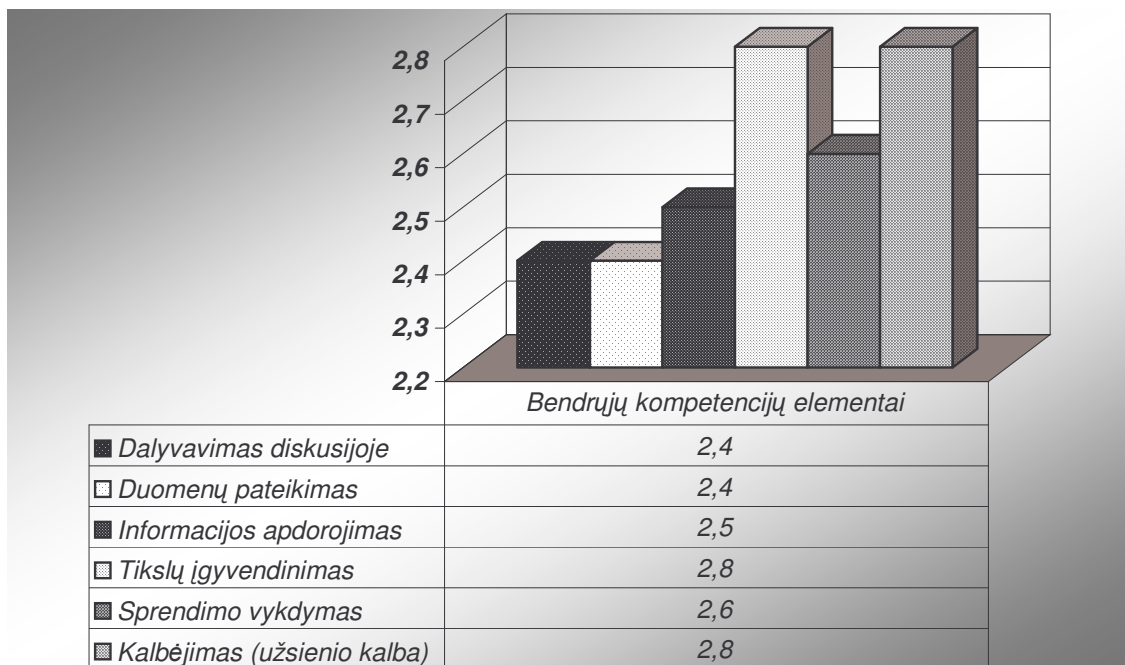
Sutelktų grupių apklausos analizės rezultatai

Pagal pasirinktą gautų duomenų vertinimo kriterijų svarbiausi bendrųjų kompetencijų elementai turėjo būti įvertinti 3 balais. Kaip svarbiausi bendrųjų kompetencijų elementai traktuojami tie, kurių įvertinimo aritmetinis vidurkis (M) vertinimo skalės ribose svyravo tarp 2 ir 3 balų. Ši vertinimo kriterijų atitiko visi 23 bendrųjų kompetencijų elementai, remiantis Kirby ir kt. (1999), todėl jie buvo įtraukti į anketą, skirtą ištirti bendrųjų kompetencijų plėtojimo situaciją Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre. Respondentų grupių papildomai pasiūlyti

bendrųjų kompetencijų elementai (20 elementų) nesiekė 2 balų. Mokinių grupių papildomai įrašyti bendrųjų kompetencijų elementai gali būti traktuojami kaip pasiūlytu, remiantis Kirby ir kt. (1999), elementų sinonimai. Pvz., “nuomonės pareiškimas” ir “kitų išklašymas” gali būti traktuojami kaip “dalyvavimo diskusijoje” sudėtinė dalis. Kiti pasiūlyti bendrųjų kompetencijų elementai susiję su asmens savybėmis. Pvz., “ryžtingumas”, “mandagumas” ir pan.

Mokinių sutelktos grupės aukščiausiai įvertino šiuos bendrųjų kompetencijų elementus: asmeninio mokymosi ir profesinio tobulėjimo tikslų įgyvendinimą, kalbėjimą užsienio kalba (2,8 balo), tikslų numatymą, klausymą (2,6 balo), sprendimų priėmimą (2,6 balo), sprendimo vykdymą (2,6 balo). Pedagogai aukščiausiai įvertino tikslų įgyvendinimą, sprendimo priėmimą bei kalbėjimą užsienio kalba (3 balai) ir informacijos apdorojimą (2,6 balai). Mokytojų vertinimai koreliuoja su mokinių vertinimais, tik įvertinti (dauguma) aukštesniu balu.

Į mokinių grupių atrinktų šešių prioritetinių bendrųjų kompetencijų elementų (po vieną iš kiekvienos bendrųjų kompetencijų kategorijos) sąrašą (žr. 2 pav.) įtraukti šie elementai: asmeninio mokymosi ir profesinio tobulėjimo tikslų įgyvendinimas (2,8), kalbėjimas užsienio kalba (2,8), sprendimo vykdymas (2,6), informacijos apdorojimas (2,5), dalyvavimas diskusijoje (2,4) ir duomenų pateikimas (2,4). Pedagogai aukščiausiai įvertino tikslų įgyvendinimą, sprendimo priėmimą bei kalbėjimą (3 balai) ir informacijos apdorojimą (2,6).

2 pav. Prioritetiniai mokiniams bendrųjų kompetencijų elementai (po vieną iš kiekvienos bendrųjų kompetencijų kategorijos)

Respondentų atrinkti reikšmingiausi bendrųjų kompetencijų elementai iš esmės sutampa su kompetencijomis, svarbiomis visiems europiečiams ir Europos ateities kūrimui: bendradarbiavimas, komunikacija, asmeninis prisitaikymas, mokymasis, gebėjimas spręsti problemas (Key Competencies for Europe: Report of the Symposium, 1997) ir sutampa su europinių dimensijų taikymo švietime rekomendacijomis (būtina visą gyvenimą skatinti kūrybiškumą, lankstumą, prisitaikymą, ugdyti gebėjimą mokytis ir spręsti problemas, išvengti greito gebėjimų senėjimo). Tyrime atsiskleidė daugumos suaugusiųjų mokinių noras gyventi vieningoje Europoje ir pasaulyje, kuriame būtina susikalbėti, mokėti spręsti problemas, prisitaikyti prie kintančių sąlygų nuolat mokytis.

Anketinės apklausos rezultatai

I. Mokymo turinys ir bendrųjų kompetencijų elementų plėtojimas. Moksleivių pasirinktų plėtojamų bendrųjų kompetencijų rodiklis svyruoja nuo 6 iki 28 procentų, nes dauguma respondentų mokosi ne visus dvylika (anketoje nurodytų), bet jų pasirinktus dalykus (nuo 6 iki 12). Mokytojų pasirinktų plėtojamų bendrųjų kompetencijų procentas didesnis nuo 9 iki 45 procentų.

Labiausiai plėtojamų vienuolikos bendrųjų kompetencijų elementų sąrašas (mokinių apklausos duomenimis) pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė

Labiausiai plėtojami bendrųjų kompetencijų elementai

Reitingo nr.	Bendrųjų kompetencijų elementai	Procentas
1	Rašytinės medžiagos parengimas	28
2	Duomenų užrašymas ir rinkimas	26
3	Dalyvavimas diskusijoje	25
4	Duomenų pateikimas	20
5	Duomenų apdorojimas	17
6	Informacijos parengimas	17
7	Rašytinės medžiagos analizė	16
8	Vaizdinių priemonių naudojimas	15
9	Informacijos apdorojimas	14
10	Informacijos pristatymas	13
11	Asmeninių tikslų numatymas	13

Centre daugiausiai plėtojami komunikavimo (rašytinės medžiagos parengimas, dalyvavimas diskusijoje) matematinio raštingumo (duomenų užrašymas ir rinkimas, duomenų apdorojimas, duomenų pateikimas), informacinių technologijų (informacijos parengimas, apdorojimas, pristatymas) bei asmeninio mokymosi ir profesinio tobulėjimo gebėjimų (asmeninių tikslų numatymas, asmeninių tikslų įgyvendinimas) bendrųjų kompetencijų elementai. Mokytojų vertinimai du kartus aukštesni už mokinių vertinimus ir sutampa su mokinių vertinimais. Išaiškėjo, kad mokytojai žino, kurias mokinių bendrąsias kompetencijas reikia labiausiai plėtoti.

Centre mažiausiai plėtojami problemų sprendimo (sprendimo tinkamumo vertinimas, sprendimo vykdymas, problemų įvardijimas, sprendimų priėmimas), asmeninių darbo grupėje gebėjimų (grupės tikslų ir išipareigojimų numatymas, grupės tikslų įgyvendinimas) ir užsienio kalbų (kalbėjimas, klausymas, rašymas, skaitymas) bendrųjų kompetencijų elementai. Iš tyrimo išaiškėjo, kad mokinių poreikis plėtoti jiems aktualias problemų sprendimo, darbo grupėje, užsienio kalbų bendrąsias kompetencijas tenkinamas nepakankamai, nors mokytojai supranta šių bendrųjų kompetencijų plėtojimo svarbą. Kas trukdo jas plėtoti: nepakankama mokytojų kompetencija, nepalanki mokymosi aplinka, sąlygos? Ar aktyvaus mokymo metodų taikymas įtakoja bendrųjų kompetencijų plėtrą centre?

II. Taikomi aktyvaus mokymo(si) metodai. Iš dešimties respondentų mokinių pasirinktų dažniausiai taikomų aktyvaus mokymo metodų šeši susiję su žiniomis ir jų supratimu (įtraukianti paskaita, demonstravimas, skaitymas, tekstų nagrinėjimas, mokytojo klausimai, klasės diskusija, mokinių klausimai), du - su analize (svarbaus įvykio, susijusio su pamokos tema, analizė ir kitų mokinių pateikiami klausimai atsakinėjančiam), du - su įvertinimu (savarankiškas mokymasis, minčių lietus). Mokytojų respondentų pasirinkti dažniausiai taikomi aktyvaus mokymo metodai sutampa su mokinių pasirinktais.

Rečiausiai pasirinkti ugdymo metodai, susiję su žinių taikymu (mažų grupių projektai, stebėjimai, bandymai, eksperimentai, vaidmenų atlikimas, kitų mokymas, su sinteze (tyrimo projektai), įvertinimu (mokymosi sutartys).

Aktyvaus mokymo metodai mokinių apklausos duomenimis dažniausiai taikomi tikybos /etikos, lietuvių, užsienio kalbų, biologijos, istorijos, informacinių technologijų ir matematikos pamokose (veiklose), kuriose tyrimo duomenimis ir bendrosios kompetencijos plėtojamos labiausiai. Paaiškėjo, kad ne dėstymui skirtas laikas lemia aktyvaus mokymo metodų taikymą (tikyba/etika), bet mokytojų pasirengimas juos taikyti, vadovaujantis nauja mokymosi paradigma.

Mokiniai ir mokytojai siūlo dažniau naudoti įtraukiančią paskaitą, diskusijas, stebėjimus, bandymus, savarankišką mokymąsi, projektų rengimą, minčių lietus bendrųjų kompetencijų plėtrai centre.

III. Mokymosi sąlygos, aplinka. Apklausa patvirtino, kad Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre mokoma klasėse, tačiau yra specializuotų kabinetų, aprūpintų mokymo priemonėmis. Mokiniai pageidauja įrengti kavinę ar valgyklą, kompiuterizuotą biblioteką ir skaityklą, chemijos, fizikos, biologijos laboratorijas ir specializuotus kabinetus, aprūpinti vadovėliais, įrengti drabužinę. Centre moderniai įrengtas mokytojų kambarys, aktų salė. Nors patalpos ankštos ir jų trūksta, respondentai mokymosi aplinką daugeliu atvejų vertino teigiamai. Iš apklausos paaiškėjo, kad:

- Mokiniais sudarytos sąlygos naudotis kompiuteriais (pritaria 82%), internetu (pritaria 70%).
- Mokiniai mokomi mokytis (71%), konsultuojami (84%), iš dalies tenkinami jų saviraiškos poreikiai

(50%), iš dalies sudaromos sąlygos asmeniniams tikslams įgyvendinti (46%). Partneriškai, abipusiai pagarbiai bendraujama su mokytojais (90%) ir su mokiniais (84%), mokydamiesi jie padeda vienas kitam (81%), tačiau nepakankamai bendradarbiaujama, socialiai sąveikaujama, nes 29% respondentų nepritaria šiam teiginiui, o 30% neturi nuomonės šiuo klausimu.

- Mokymo turinys neatitinka trečdalis mokinių poreikių (36%), bet dauguma respondentų (77%) mano, kad mokinyš pats nusprendžia, kas jam reikšminga (mokosi tai, ko jam reikia). Taikomi ugdymo metodai atitinka nežymios respondentų daugumos (52%) poreikius, o kad mokymosi aplinkos turtingumas, jaukumas nepakankamas tvirtina 51% respondentų.

Išvados

1. Pagrįsta BKP situacijos tyrimo metodologija, apimanti bendrųjų kompetencijų kategorijų išskaidymą į elementus bei mokymosi aplinkos kompetencijos plėtojimui įvertinimą, leidžia suaugusiųjų mokymo centrams įvertinti sukurtas edukacines galimybes suaugusiesiems, kuriems bendrųjų kompetencijų plėtojimas yra sąlyga ieškoti galimybių šiuolaikinėje profesinėje rinkoje.

2. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, brandos egzaminų programos sudaro prielaidas bendrosioms kompetencijoms plėtoti suaugusiųjų mokymo centruose, mokyklose. Siūloma kurti įgalinančią mokymosi aplinką, taikyti aktyvaus mokymo metodus.

3. Kirby ir kt. (1999) modifikuotas 6 bendrųjų kompetencijų skirstymas į 23 elementus atitinka suaugusiųjų mokinių poreikius, nes sutelktos mokinių grupės juos priskyrė reikšmingiausiems. Mokiniai ir mokytojai aukščiausiai vertina asmeninių gebėjimų, problemų sprendimo, užsienio kalbos, informacinių technologijų bendrųjų kompetencijų ir jų elementų plėtojimą, kurios iš esmės sutampa su kompetencijomis, svarbiomis visiems europiečiams, bei europinių dimensijų taikymu švietime.

4. Panevėžio suaugusiųjų mokymo centre labiausiai plėtojamos šios bendrosios kompetencijos ir jų elementai: komunikavimas (rašytinės medžiagos parengimas, dalyvavimas diskusijoje), matematinis raštingumas (duomenų užrašymas ir rinkimas, duomenų apdorojimas, duomenų pateikimas), informacinės technologijos (informacijos parengimas, apdorojimas, pristatymas ir asmeniniai mokymosi ir profesinio tobulėjimo gebėjimai (asmeninių tikslų numatymas, asmeninių tikslų įgyvendinimas).

5. Centre mažiausiai plėtojamos šios bendrosios kompetencijos ir jų elementai: problemų sprendimas (sprendimo tinkamumo vertinimas, sprendimo vykdymas, problemų įvardijimas, sprendimų priėmimas), asmeniniai darbo grupėje gebėjimai (grupės tikslų ir išpareigojimų numatymas, grupės tikslų įgyvendinimas) ir užsienio kalbos (kalbėjimas, klausymas, rašymas, skaitymas).

6. Dažniausiai taikomi aktyvaus mokymo(si) metodai, susiję su žiniomis ir jų supratimu (įtraukianti paskaita, demonstravimas, skaitymas, tekstų nagrinėjimas, mokytojo klausimai, klasės diskusija, mokinių klausimai), su analize (svarbaus įvykio susijusio su pamokos tema analizė ir kitų mokinių pateikiami klausimai atsakinėjančiajam) ir su įvertinimu (savarankiškas mokymasis ir minčių lietus).

7. Rečiausiai taikomi mokymo (si) metodai, susiję su žinių taikymu (mažų grupių projektai, stebėjimai, bandymai, eksperimentai, vaidmenų atlikimas, kitų mokymas), su sinteze (tyrimo projektai), su įvertinimu (mokymosi sutartys). Mokytojams tikslinga dažniau taikyti aktyvaus mokymo metodus pamokų metu, formuluoti užduotis, orientuotas į darbo ar kitokios veiklos aplinką.

8. Nepakankamai skatinamas kiekvieno įgytos asmeninės patirties panaudojimas, refleksija, nes trečdalis mokinių respondentų nepritaria šiam teiginiui. Mokymosi aplinkos turtingumas, jaukumas nepakankamas, mokomųjų dalykų ugdymo turinys neatitinka trečdalis respondentų poreikių.

Literatūra

1. Aktyvaus mokymosi metodai. (1999). Mokytojo knyga, 2-asis leidimas. Vilnius: Garnelis.
2. Arends, R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
3. Barnett, R. (1993). *The Limits of Competence*. London: SRHE&Open University Press.
4. Bowden, J., Marton, F. (1998). *The University of Learning*. London: Kogan Page.
5. Eraut, M. (1990). *Developing Professional Knowledge and Competence*. London: The Falmer Press.
6. Jovaiša, T., Shaw, S. (1998). Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą Rytų ir Centrinėje Europoje (partnerių šalyse). *Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos*, 1:30-47. Kaunas: VDU.
7. Jucevičienė, P. (1997). *Ugdymo mokslo raida nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos*. Kaunas: Technologija.
8. Jucevičienė, P., Lepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai, Nr. 1(22)*, 44-50. Kaunas: Technologija.
9. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
10. Kirby, J., Žydžiūnaitė, V. ir kt. (1999). *Bendrieji gebėjimai*. Mokytojo knyga. Vilnius.
11. Key Competencies for Europe (1997). Report of the symposium: Council for Cultural Cooperation TDCE a Secondary education for Europe, Strasbourg.
12. Laužackas, R., (1999). *Sistemotorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos*. Kaunas: VDU.
13. Lepaitė, D. (2002). *Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija*. Monografija. Kaunas: Technologija.
14. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI – XII klasėms. (2002). Švietimo aprūpinimo centras, Vilnius.
15. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2002). 2003 metų brandos egzamino programa. Fizika. Vilnius.
16. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2002). 2003 metų brandos egzamino programa. Matematika. Vilnius.
17. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2002). 2003 metų brandos egzamino programa. Lietuvių gimtoji kalba, lietuvių valstybinė kalba. - Vilnius.

18. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2002). 2003 metų brandos egzaminų programa. Užsienio kalba. Anglų, prancūzų, rusų, vokiečių. Vilnius.
19. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. (2000). 2001 metų brandos egzaminų programa. Biologija. Vilnius.
20. Longworth, N. (2000) *Making Lifelong Learning Work: Learning Cities for a Learning Century*. London: Kogan Page.
21. Merkys, G. (1999). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai: ŠPI.
22. Mokyklų aprūpinimo standartai. (2001). Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius.
23. Mokymosi visą gyvenimą Memorandumas. (2001). Europos bendrųjų komisija. Vilnius.
24. Taruškienė, J. (1997). Premises for facilitation of continuing education in Lithuania. Doctoral Dissertation. Kaunas.
25. Žydzūnaitė, V. (2000). Bendrųjų gebėjimų ugdymas rengiant slaugytojus, kaip slaugos veiklos efektyvumo prielaida. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai*. Straipsnių rinkinys (p. 111-118). Kaunas: VDU.
26. Žydzūnaitė, V. (2001). *Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai*. Mokomoji knyga.

D.Lepaitė, R.Kliminskas

Methodology of Key Competencies Development and its Application at Panevėžys Adult Education Centre

Summary

The article analyzes the research issue of key competences development and the methodology that would enable adult education centers to assess competence development of adults key competences demand and priorities, as well as the question whether the center (with respect to the institution of adult education) creates learning environments that support development of key competences.

This article is based on the following concepts:

- Competence Key Competencies that are the implementation of qualification or the ability to act, conditioned by individual's knowledge, skills and motives, personal characteristics (traits) and values.
- The development of Key Competencies might be treated as the realization of Lifelong Learning and successful working career by applying accumulated knowledge and experience in individuals' activities.

The article analyzes the situation of the development of Key Competencies at Panevėžys Adult Education center from the point of view of preconditions for competence development and learning environment for its development. What are the conditions for the development of Key Competencies at Adult Education Center according to the National Curricula, Education standards and Examination Programs, study environment in center aspects? To answer the research question the following investigation methods were used:

- Scientific literature, statistical data, the analysis of statute – books and contents of literature sources on the issue of Key Competencies subject.
- Focus group questioning method for the research of the Key Competencies for the development needs of adult students at the Center.
- Questionnaire survey for the research of the environment, teaching methods and conditions for the development of Key Competencies at Adult Education Center.

Summarizing the research results, the following conclusions have been drawn:

1. The context of the European Dimension in Education is integrated into Key Competencies.

2. National Curricula and Education standards, the programs of high school leaving examinations are preconditions for the development of Key Competencies. Teachers are required to pay attention to the development of Key Competencies, to apply active and creative learning methods rather than reproductive, to communicate with students, to create a learning environment.

3. The following Key Competencies are developed best at Panevėžys Adult Education Center: communication, mathematical literacy, information technologies and personal abilities for learning and professional training. The less developed Key Competencies are: problem solving, personal abilities or group working and foreign languages.

4. The following teaching method are favoured at Panevėžys Adult Education Center: lecturing, demonstration, reading, text analysis, teachers questions, group discussions, students questions, analysis of important events and brain storming. Small group projects, research projects, inquiries, experiments, role play, learning from each other, and learning contracts, are used rarely.

5. There is a need for teachers to plan the development of Key Competencies in subject programs, especially for problem solving, group work and foreign languages in order to promote the development of Key Competencies at Panevėžys Adult Education Center.

Iteikta 2003 m. gegužės mėn.
Parengta spaudai 2003 m. birželio mėn.